

АНАЛИЗА ИСТРАЖИВАЊА
СТАВОВА ГРАЂАНА О
СУДСТВУ СРБИЈЕ

УВОД

У оквиру пројекта *Акциони план за подршку Друштва судија Србије Високом савету судства*, који спроводи уз подршку Амбасаде Краљевине Холандије, заједно са Бироом за друштвена истраживања, Друштво судија Србије је 2023. године спровело истраживање о ставовима судија о стању судства у Србији. Сада је пред читаоцем *Анализа истраживања ставова грађана о судству Србије*, која означава финале друге фазе исте пројектне активности.

Упоредивање и анализа података садржаних у резултатима Анализе, иако тако може деловати на први поглед, није једноставан процес, који би се могао лако и успешно реализовати насумичним читањем и издвајањем одређених података. Долажење до правилних и поузданих закључака захтева солидно познавање друштвених процеса и судског система и поступак у коме ће се узети у обзир контекст целокупног истраживања и његове структуре која представља органску целину свих информација које се у њој налазе, и које се, сходно томе, могу правилно разумети и ценити само као неодвојиви и интегрисани делови поменуте целине, а у крајњем контексту циљева истраживања. Ово се нарочито односи на ситуације у којима делује да су подаци из појединих повезаних резултата збуњујући, међусобно противречни или нелогични, па чак и парадоксални и апсурдни. Пажљиво и правилно тумачење података отклања сумњу у постојање грешака везаних за објављивање конкретних резултата и у успешност спроведеног истраживања.

Оно што је такође од суштинског значаја за разумевање резултата истраживања јесте чињеница да подаци из Анализе у највећој мери не представљају чињеничне судове који одговарају искуствима грађана са судством нити реалном стању ствари у судству Србије, већ је реч о утисцима и перцепцији грађана који су у истраживању учествовали.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Сврха истраживања које су Друштво судија Србије и Биро за друштвена истраживања спровели путем теренске анкете је била да утврди:

- Познавање судства од стране грађана и изворе информисања о судству;
- Мотивацију грађана за информисање о судству;
- Искуства грађана са судом и перцепцију (оцену) судства;
- Искуства са корупцијом у судовима и перцепцију грађана о присутности корупције у судству;
- Приоритете грађана, а тиме и њихова очекивања у погледу функционисања судства (нпр. правичност или брзина судског поступка) и, с тим у вези, перцепцију грађана о платама судија.

На основу напред наведених резултата истраживања циљ је да се добије когнитивна, емотивна и конативна компонента става грађана о судијама као професионалцима и јавним функционерима, али и о судству као једној од три гране власти које су утврђене Уставом Републике Србије.

Истраживање је спроведено на узорку од 1.000 грађана Србије путем теренске анкете у оквиру пројекта “Акциони план за подршку Друштва судија Србије Високом савету судства,” који финансира Амбасада Краљевине Холандије, а реализује Друштво судија Србије и Биро за друштвена истраживања. Теренски део истраживања је спровела анкетарска мрежа Демостат-а.

Узорачки оквир

Истраживање је спроведено у оквиру вишееталног узорка величине 1.000 испитаника. Од укупно анкетираних, 49,9% су били испитаници мушког пола, а 50,1% женског пола. Што се тиче образовања 24% испитаника је рекло да има основну школу и ниже, док је 53% изјавило да има средње образовање. Вишу школу или факултет има завршено 23% испитаника.

Старосну структуру испитаника чини 11% оних који су стари од 19 до 25 година. Нешто мање од 1/6 испитаника (15%) је старости од 26 до 35 година. Скоро је исти проценат испитаника који су стари од 36 до 45 година (17%), од 46 до 55 (18%) и од 56 до 65 (17%). Преко 66 година изјавило је да има 22% испитаника.

Процедура избора испитаника је вршена путем Кишове матрице, а то значи да су испитаници били бирани тако што је анкетар у назначеним локалним самоуправама (види Анекс 1) у оквиру селектираног насеља бирао испитанике на нивоу улице, сваку седму стамбену јединицу (стан или кућу), а у оквиру њега је анкета вршена са чланом домаћинства којем је најпре рођендан у актуелној години.

На овај начин приказано је тзв. активно јавно мњење, тј. статистика реализованог узорка која је плод рада анкетара на терену, обављених интервјуа са грађанима - испитаницима, који су изразили жељу да учествују у истраживању.

Након тога, приступљено је пондерацији података на нивоу старости испитаника, њиховог образовања и места становања уз помоћ податка из Пописа. Пондерацијом података добијена је структура узорка која је приказана у табелама 1,2 и 3.

Табела 1. Старосна структура испитаника

Старосне групе	N	%
18 година	16	2%
од 19 до 25	107	11%
од 26 до 35	145	15%
од 36 до 45	170	17%
од 46 до 55	183	18%
од 56 до 65	168	17%
од 66 до 75	148	15%
преко 75	67	7%
<i>Укупно</i>	<i>1000</i>	<i>100%</i>

Табела 2. Образовна структура испитаника

Ниво образовања	N	%
Без школе	63	6%
Основна школа	179	18%
Средња школа	533	53%
Виша и висока	225	23%
<i>Укупно</i>	<i>1000</i>	<i>100%</i>

Табела 3. Регионална дистрибуција испитаника

Место становања испитаника	N	%
Београд	250	25%
Војводина	261	26%
Централна Србија	489	49%
<i>Укупно</i>	<i>1000</i>	<i>100%</i>

НАЛАЗИ ИСТРАЖИВАЊА

ОБАВЕШТЕНОСТ ГРАЂАНА О СУДСТВУ

Почетак анализе резултата истраживања резервисан је за скалу “Правне (не)информисаности и (не)знања грађана о судству” (у даљем тексту: Скала). Скала је истраживачки инструмент, који мери у којој мери грађани Србије познају своја права и обавезе која се тичу судског поступка, затим како испитаници виде суд као грану власти, односно његово функционисање, али и права и обавезе друштвено-политичких актера спрам суда као институције (о процесу тестирања прецизности Скале детаљније у Анексу 2). Ова скала је имала за циљ да утврди когнитивну компоненту ставова испитаника како би се дошло до информације о обиму и природи потребе за променама у пољу комуникације на релацији судство и јавност.

Резултати истраживања јасно указују да и после дуже од две деценије реформи у области судства, код грађана постоји низак ниво знања о правима које они имају као учесници у судским процесима, као и о начину функционисања судства као гране власти.

Тек за нешто више од сваког четвртог испитаника (28,2%) важи налаз да мисли да зна своја права и обавезе у судском процесу. Још мањи број учесника истраживања, тек сваки пети, изјавио је да зна која су права и обавезе медија када извештавају о судским процесима. Испитаници су показали изражено низак степен знања о дужном понашању јавних функционера приликом коментарисања судских процеса. Тек нешто преко 14% анкетираних зна шта су права и дужности јавних функционера када је у питању право на коментарисање судских поступака.

У прилог налазу истраживања о слабом знању грађана о судству говори податак да тек сваки шести испитаник сматра да зна како се доносе судске одлуке, док свега нешто више од једне десетине испитаника (12,3%) зна како судије напредују, а 15,2% њих је изјавило да зна шта је улога Високог савета судства, док скоро исти део (14,7%) сматра да зна како се ово врховно тело судске управе бира.

Одговори на ова питања показују да грађани недовољно разумеју како држава функционише, односно како функционише судство као једна од три гране државне власти. Истраживање јасно показује да у Србији не постоји судска јавност, јер је основ сваке јавности, па и судске јавности, да учесници у јавном дијалогу имају одговарајуће знање о основним стварима које се тичу судског система, које им омогућава да га оцене и да остваре своја права. Пол или старост испитаника нису утицали на ове закључке, али на њих јесу утицали ниво њиховог образовања, њихов радни статус/занимање и област у којој раде.

Табела 4. Правна (не)информисаности и (не)знање грађана о судству

Познајете Ваша права и обавезе као учесник у судском процесу	Да	28,2%
	Делимично	26,1%
	Не	43,0%
	Не могу да оценим	2,8%
Познајете права и обавезе медија при извештавању о судским процесима	Да	18,0%
	Делимично	21,3%
	Не	57,3%
	Не могу да оценим	3,4%
Познајете права и обавезе јавних функционера по питању права на коментарисање судских процеса који су у току	Да	14,9%
	Делимично	19,5%
	Не	61,6%
	Не могу да оценим	4,0%
Познајете процедуру доношења судске одлуке	Да	17,2%
	Делимично	21,5%
	Не	57,4%
	Не могу да оценим	3,8%
Знаете како се доноси одлука о напредовању судија	Да	12,3%
	Делимично	15,1%
	Не	68,2%
	Не могу да оценим	4,4%
Знаете шта је улога/функција Високи савет судства	Да	15,2%
	Делимично	15,6%
	Не	64,6%
	Не могу да оценим	4,5%
Знаете како се бирају чланови Високог савета судства	Да	14,7%
	Делимично	13,2%
	Не	67,5%
	Не могу да оценим	4,7%

ИСКУСТВО СА СУДСТВОМ И ВИЂЕЊЕ СТАЊА У СУДСТВУ

Једно од питања односило се на став испитаника о стању судства у Србији. Веома позитивно или позитивно је стање судства у Србији оценило 17,2% учесника анкете. Укупно, чак 41,6% испитаника нема став о судству (7,1%), односно било је неопредељено (34,5%). Исто толико (41,2%) има негативан или веома негативан став.

Када се има у виду веома низак степен извештавања медија о судству и чињеница да је извештавање у појединим медијима веома негативно, а у појединим и непостојеће, занимљиво је то што о судству или нема негативан став или има позитиван став знатно више од половине испитаника (58,4%).

Табела 5. Виђење судства

	%
Веома позитивно	5,1
Позитивно	12,1
Неопредељени	34,5
Негативно	27,2
Веома негативно	14
Немам став	7,1
<i>Укупно</i>	<i>100</i>

Резултати из табеле 6 показују искуство испитаника и њима блиских особа са судовима.

Поред субјективног става о стању у судству Србије, приказаног у табели 5, за прецизнију слику било је потребно утврдити каква су непосредна искуства испитаника. Из тог разлога учесници истраживања су питани и да ли су били учесници судских поступака. Према добијеним налазима, 1/4 анкетираних грађана Србије у протеклом периоду је имало, тј. има судске поступке, док је трећина њима блиских особа било или је тренутно учесник судских поступака.

Запажа се значајан податак да више од две трећине грађана (70,8%) није имало искуства са судом.

Табела 6. Искуство испитаника и њима блиских особа са судовима (у %)

Да ли сте имали искуства са судом?		Ви	Вама блиска особа
ДА	Све судске поступке добио	8,1	6,8
	Већину судских поступака добио	3,8	4,5
	Пола поступака добио, а пола изгубио	3,8	6,7
	Већину поступака изгубио	1,8	2,5
	Све поступке изгубио	0,9	2
	Поступак је у току	6,9	12,3
	<i>Укупно</i>	<i>25,3</i>	<i>34,8</i>
Нисам имао искуства са судом		70,8	58,9
Не желим да кажем		3,9	6,3
<i>Укупно</i>		<i>100</i>	<i>100</i>

За сагледавање перцепције испитаника о судству и раду судија, поред знања (когнитивне компоненте става) од значаја могу бити и исходи судских поступака (интересна компонента става). Зато су укрштени ставови грађана о судству са њиховим искуством пред судовима, односно са исходом судских поступака у којима су учествовали.

Занимљиво је да из података у табели 7 произлази закључак да не постоји корелација¹ између тога да ли је испитаник имао искуства са судом и какав је био епилог судског поступка и његовог става о судству.

Иако је непосредно искуство са судом имало свега око 25% грађана, слику о судству креира и 70% грађана који нису имали никакво искуство са судом. Од грађана који нису имали никакво искуство са судом, њих готово 40% је незадовољно судством, односно има негативан став. Парадоксално је да боље мишљење о судству имају они који су све поступке изгубили (њих 22,2% мисли позитивно о судству) од оних грађана који у судском поступку никада нису ни учествовали (њих 16,9% мисли позитивно о судству). Још је већи парадокс да 42,85% грађана који су добили све или већину судских поступака има негативан став према судству.

То значи да за перцепцију о судству велику одговорност носе они који о судству говоре у јавности и медији који о судству извештавају. Ова околност није безазлена, већ дугорочно утиче и на оцену коју о судству дају европске институције у процесу извештавања о напретку у оквиру евроинтеграција Србије.

Табела 7. Однос учешћа и успеха у судским поступцима са виђењем судства

Виђење стања у судству		Учешће/успех у судским поступцима	Позитивно	Ни позитивно, ни негативно	Негативно	Немам став	Укупно
ДА	Све судске поступке добио		17	25	37	2	81
			21%	30,9%	45,7%	2,5%	100%
	Већину судских поступака добио		10	13	14	1	38
			26,3%	34,2%	36,8%	2,6%	100%
	Пола поступака добио, а пола поступака изгубио		7	12	19	0	38
			18,4%	31,6%	50%	0%	100%
	Већину поступака изгубио		2	4	12	0	18
		11,1%	22,2%	66,7%	0%	100%	
Све поступке изгубио		2	3	4	0	9	
		22,2%	33,3%	44,4%	0%	100%	
Поступак је у току		9	23	32	5	69	
		13%	33,3%	46,4%	7,2%	100%	
Не		120	251	279	58	708	
		16,9%	35,5%	39,4%	8,2%	100%	
Не желим да кажем		5	14	15	5	39	
		12,8%	35,9%	38,5%	12,8%	100%	
Укупно		172	345	412	71	1000	
		17,2%	34,5%	40,9%	7,2%	100%	

¹ За потребе анализе коришћени су Крамеров коефицијент чије вредности преко 0,2 говоре у прилог да постоји статички значајна веза између две посматране варијабле. У овом случају вредност Крамеровог коефицијента је била 0,16, на нивоу значајности од 0,00.

ПЕРЦЕПЦИЈА КОРУПЦИЈЕ У СУДСТВУ

Иако је искуство са судством имало свега 25% грађана, табела 8 показује да постоји огромно уверење о присуству корупције у судству: у великој мери (35,3%), осредње (24,7%) или у малој мери (19,1%).

Свега 7,1% испитаника сматра да нема корупције у судству, док њих 13,8% о томе нема став.

Табела 8. Перцепција корупције у судству

	N	%
Постоји у великој мери	353	35,3%
Постоји у осредњој мери	247	24,7%
Постоји у малој мери	191	19,1%
Не постоји	71	7,1%
Немам став	138	13,8%
<i>Укупно</i>	<i>1000</i>	<i>100%</i>

У табели 9 укрштени су ставови испитаника о постојању корупције у судству са њиховим искуством у судским поступцима.

И у овом случају, упечатљиви су парадокси да:

- они који су све судске поступке изгубили сматрају у мањем проценту да корупција у судству постоји у великој мери или осредње (44,4%), у односу на оне који су пред судом у потпуности успели, од којих њих чак 59,26% мисли да корупција у судству постоји у великој мери или осредње;
- душло више оних који су све судске поступке изгубили сматра да корупције у судству нема (њих 22,2%), од оних који су све поступке добили (њих 9,9%).

Као и код резултата из табеле 7, који показују да не постоји корелација између тога да ли је испитаник имао искуства са судом и какав је био епилог судског поступка и његовог става о судству, тако и резултати приказани у табели 9 говоре о томе да не постоји веза између исхода поступка у ком су испитаници или њима блиска лица учествовали и њихове перцепције корупције у судовима².

² Вредност Крамер коефицијента је 0,12 уз 0,00 статистичке значајности.

Табела 9. Однос перцепције корупције у судству са учешћем и успехом у судским поступцима

Перцепција корупције		Постоји у великој мери	Постоји у осредњој мери	Постоји у малој мери	Не постоји	Немам став	Укупно
ДА	Све судске поступке добио	30	18	15	8	10	81
		37%	22,2%	18,5%	9,9%	12,3%	100%
	Већину судских поступака добио	16	3	12	3	4	38
		42,1%	7,9%	31,6%	7,9%	10,5%	100%
	Пола поступака добио, а пола поступака изгубио	15	9	8	3	3	38
		39,5%	23,7%	21,1%	7,9%	7,9%	100%
	Већину поступака изгубио	10	4	3	1	0	18
		55,6%	22,2%	16,7%	5,6%	0%	100%
Све поступке изгубио	3	1	2	2	1	9	
	33,3%	11,1%	22,2%	22,2%	11,2%	100%	
Поступак је у току	27	16	15	5	6	69	
	39,1%	23,2%	21,7%	7,2%	8,7%	100%	
Не		235	184	130	49	110	708
		33,2%	26%	18,4%	6,9%	15,5%	100%
Не желим да кажем		17	12	6	0	4	39
		43,6%	30,8%	15,4%	0%	10,3%	100%
Укупно		353	247	191	71	138	1000
		35,3%	24,7%	19,1%	7,1%	13,8%	100%

Лична искуства са корупцијом у судству

Готово 80% испитаника није имало искуство са корупцијом у судству, односно није одговорило да је имало, док додатних 12,5% није успело у намери да да мито судији, јер је то судија одбио.

Око 5,5% испитаника верује да је успело у корупцији преко посредника (адвоката), док је њих 3% изјавило да је то лично учинило.

Табела 10. Коруптивна пракса према сведочењу испитаника

Покушао, али је судија одбио	Покушао преко посредника (адвоката), али је судија одбио	Урадио то лично	Урадио преко посредника (адвоката)	Не желим да одговорим	Не сећам се	Не, нисам никада подмитио нити знам особу која је то учинила	Укупно
29	96	30	55	128	85	577	1000
2,9%	9,6%	3%	5,5%	12,8%	8,5%	57,7%	100%

У табели 11 приказани су одговори само оних испитаника који наводе да су покушали корупцију (њих укупно 210, односно 21%) и укрштени са њиховим ставовима о постојању корупције у судству.

С обзиром да готово сви испитаници који су неуспешно покушали корупцију, дакле на чији покушај корупције судија није пристао, сматрају да у судству постоји корупција (у великој мери 68,8%, осредње 24,8%), иако за такав став не постоји никакав реалан основ, јер њихово искуство говори супротно, очигледно је да су испитаници пројектовали своје коруптивно понашање на судство.

Упечатљиво је да испитаници који нису успели у корупцији лошије мисле о постојању корупције у судству (њих 93,6% мисли да корупција постоји у великој мери или осредње) од испитаника који наводе да су у покушајима корупције успели (њих 54,1% мисли да корупција постоји у великој мери или осредње).

Табела 11. Однос перцепције корупције у судству и личног искуства са корупцијом

Лично искуство са корупцијом (укупно) Перцепција корупције	I	II	(I+II)	I	II	(I+II)
	Покушао, али је судија одбио (29)	Покушао преко посредника (адвоката), али је судија одбио (96)	Судија није учествовао у корупцији (125)	Урадио то лично (30)	Урадио преко посредника (адвоката) (55)	Судија је учествовао у корупцији (85)
Постоји у великој мери	23	63	86	11	15	26
	79,3%	65,6%	68,8%	36,7%	27,3%	30,6%
Постоји у осредњој мери	3	28	31	8	12	20
	10,3%	29,2%	24,8%	36,7%	21,8%	23,5%
Постоји у малој мери	2	4	6	10	26	36
	6,9%	4,2%	4,8%	33,3%	47,3%	42,3%
Не постоји	0	1	1	0	1	1
	0	1%	0,8%	0	1,8%	1,2%
Немам став	1	0	1	1	1	2
	3,5%	0	0,8%	3,3%	1,8%	2,4%

ИНФОРМИСАЊЕ О СУДСТВУ

Налази из табеле 12 говоре о доминацији неформалних извора информисања над формалним (јавна медијска гласила) када је у питању информисање о судству. Наиме, скоро половина испитаника (54,1%) је навела да се о судству информише преко “људи као што су они”, адвоката, друштвених мрежа, од запослених у судству, учешћем у судском поступку као тужилац/тужени или у учешћем у поступку њима блиске особе као тужиоца/тужене. Нешто мање од једне трећине испитаника (29,9%) је у анкети изјавило да се о стању у судству информише од припадника судске јавности (адвоката, од запослених у судству и судија). Тек једна петина анкетираних (20,3%) је навела да своју информативну слику о стању судства формира на основу медија.

Телевизије са националним покривањем, плус ТВ Н1 и ТВ Нова С, као извор о информисања о судству, навело је тек 7,9% анкетираних, уз напомену да је на првом месту РТС (3,6%), на другом Н1 (1,5%), а на трећем Нова С (1%). Дневне новине као извор за информисања користи тек 3,6% испитаника.

Све напред наведено говори да постоји својеврсно самоинформисање грађана. Будући да раније наведени налази говоре о томе да грађани имају низак нивоу знања о судству, јасно је да „самоинформисање“ није допринело повећању знања грађана судству. Слабо, скоро непостојеће, информисање о судству, односно о начину његовог функционисања, а у циљу подизања свести грађана о њиховим правима и значају правне државе, указују на закључак да су јавни сервиси подбацили у својој улози да обрађују и објављују садржаје који су од јавног интереса за грађане, а који за циљ имају остваривање људских права и слобода, размену идеја и мишљења, неговање вредности демократског друштва и унапређивање толеранције, разумевања и правне културе.

Табела 12. Информисање испитаника о судству

	%
Од људи као што сам ја	17,7%
Од адвоката	15,1%
Друштвене мрежа	14,3%
Од запослених у судству	11,1%
Учешћем у поступку мени блиске особе као тужене/тужиоца	8,2%
Од судија	5,8%
Учешћем у судском поступку као тужилац	5,4%
Учешћем у поступку мени блиске особе као тужен	4,2%
Из стручних публикација	4,0%
РТС	3,6%
Н1	1,5%

Локални или регионални информативни телевизијски канали	1,3%
Нова С	1,0%
Блиц	0,8%
Пинк	0,7%
Вечерње новости	0,6%
Курир	0,5%
Политика	0,5%
Данас	0,5%
Прва	0,5%
Информер	0,4%
Неки други телевизијски канал	0,3%
Ало	0,3%
„Нарру“	0,3%
Б92	0,3%
НИН	0,2%
Локалне новине	0,2%
Друге новине	0,2%
Недељник	0,1%

Поредећи податке о извору информисања испитаника о судству и ставу испитаника о судству (Табела 5) јасно се може видети да они испитаници који се информишу путем неформалних извора информисања (грађани, адвокати, социјалне мреже, запослени у судству), односно из појединих медија имају негативан став о стању у судству.

Индикативно је да испитаници који се о судству информишу преко Н1, Нова С, Недељник, Данас и сл. имају изразито негативно мишљење о судству, независно од тога да ли оно проистиче из разумевања начина функционисања судства, искуства пред судом и реалног стања у судству. Насупрот овим испитаницима су испитаници који се информишу путем телевизије Пинк, који стање судства у судству виде позитивнијим.

О томе колико је улога јавног сервиса битна за правилно информисање грађана о судству сведочи и чињеница да грађани који се о судству информишу преко РТС-а имају избалансираније ставове. Утолико пре је потребно да јавни сервис преузме своју улогу и информисању о судству посвети дужну пажњу.

Табела 13. Информисање о судству и виђење судства

Виђење судства	Позитивно	Ни позитивно ни негативно	Негативно	Нема став	Укупно	% позитивно	% негативно	% биланс
Извор информисања								
Вечерње новости	2	7	5	0	14	14,3	35,7	-21,4
Блиц	3	7	6	1	17	17,6	35,3	-17,6
Политика	3	3	4	1	11	27,3	36,4	-9,1
Курир	2	7	2	1	12	16,7	16,7	0
Информер	1	4	3	0	8	12,5	37,5	-25
Српски телеграф	0	1	0	0	1	0	0	0
Ало	1	2	3	0	6	16,7	50	-33,3
Данас	0	3	8	0	11	0	72,7	-72,7
НИН	2	1	2	0	5	40	40	0
Време	1	0	0	0	1	100	0	100
Недељник	0	1	2	0	3	0	66,7	-66,7
Локалне новине	2	1	1	0	4	50	25	25
Друге новине	1	0	3	0	4	25	75	-50
РТС	23	27	24	4	78	29,5	30,8	-1,3
„Нарру“	2	2	2	0	6	33,3	33,3	0
Пинк	7	3	1	4	15	46,7	6,7	40
Б92	1	2	2	1	6	16,7	33,3	-16,7
Прва	2	3	3	2	10	20	30	-10
Н1	2	4	27	0	33	6,1	81,8	-75,8
Нова С	0	6	16	0	22	0	72,7	-72,7
Локални или регионални информативни телевизијски канали	4	15	10	0	29	13,8	34,5	-20,7
Неки други ТВ канал	1	3	3	0	7	14,3	42,9	-28,6
Учешћем у судском поступку као тужилац	22	31	62	2	117	18,8	53	-34,2
Учешћем у поступку мени блиске особе као тужен	15	23	53	0	91	16,5	58,2	-41,8
Учешћем у поступку мени блиске особе као тужене/тужиоца	24	56	97	2	179	13,4	54,2	-40,8
Од адвоката	43	104	176	8	331	13	53,2	-40,2
Од судија	26	47	52	2	127	20,5	40,9	-20,5
Од запослених у судству	40	89	106	8	243	16,5	43,6	-27,2
Од људи као што сам ја	82	131	160	14	387	21,2	41,3	-20,2
Социјалних мрежа	40	120	141	10	311	12,9	45,3	-32,5
Из стручних публикација	14	31	40	2	87	16,1	46	-29,9
Остало	7	0	0	0	7	100	0	100

Истоветан налаз, као у табели 13, садржан је и у табели 14 из које произлази да став о присутности, односно распрострањености корупције у судству зависи од извора информисања грађана о судству. Испитаници који се информишу путем неформалних извора информисања (грађани, адвокати, социјалне мреже, запослени у судству), а нарочито они који се информишу из напред поменутих медија (Н1, Нова С, Недељник, Данас) сматрају у већој мери да је корупција у судству присутна.

Табела 14. Извор информисања о судству и став о присутности корупције у судству.

	Да	Не	Немам став	Укупно	% Да
Вечерње новости	9	4	1	14	64,3
Блиц	12	1	4	17	70,6
Политика	8	2	1	11	72,7
Курир	9	1	0	10	90
Информер	8	1	0	9	88,9
Српски телеграф	1	0	0	1	100
Ало	5	0	1	6	83,3
Данас	11	0	0	11	100
НИН	4	0	1	5	80
Време	1	0	0	1	100
Недељник	3	0	0	3	100
Локалне новине	4	0	0	4	100
Друге новине	4	0	0	4	100
РТС	58	10	9	77	75,3
„Нарру“	6	0	0	6	100
Пинк	5	6	4	15	33,3
Б92	6	0	0	6	100
Прва	7	0	2	9	77,8
Н1	33	0	0	33	100
Нова С	21	0	1	22	95,5
Локални или регионални информативни телевизијски канали	26	1	2	29	89,7
Неки други телевизијски канал	6	1	0	7	85,7
Учешћем у судском поступку као тужилац	96	10	10	116	82,8
Учешћем у поступку мени блиске особе као тужене/тужиоца	74	9	7	90	82,2
Учешћем у поступку мени блиске особе као тужене/тужиоца	155	11	11	177	87,6
Од адвоката	285	12	29	326	87,4
Од судија	107	8	11	126	84,9
Од запослених у судству	197	16	28	241	81,7
Од људи као што сам ја	306	37	39	382	80,1
Социјалних мрежа	267	14	29	310	86,1
Из стручних публикација	70	11	5	86	81,4
Остало	7	0	0	7	100

Један од циљева истраживања је био да се утврде потребе и садржаји за неопходни за унапређење информисања грађана о судству.

Почетни налаз говори да су испитаници показали низак ниво интересовања за информације о судству, јер тек 13,3% испитаника има жељу да се додатно информише о судству.

У том контексту, пред јавним медијским сервисима, али и осталим медијима, стоји захтеван задатак да привуку пажњу грађана на питања судства и то обрадом те теме на разумљив и атрактиван начин.

Табела 15. Потреба за информацијама о судству

Да ли бисте желели да се више информишете о судству?	%
Да	13,3
Нисам сигуран	35,1
Не	51,4

У Табели 16 је приказана листа тема о којима би испитаници хтели да се информишу када је у питању судство.

Наиме, опредељени испитаници би желели да се информишу о начину доношења одлука од стране судија, процедурама, односно правилима и обавезама које чине систем функционисања судства.

Истовремено, испитаници су заинтересовани да се информишу о застарелости предмета, случајевима одуговлачења доношења одлуке од стране суда, како унапредити ефикасност судија, као смањити корупцију у судству, односно како се бирају судије, да ли се и колико поштују закони у области судства.

Табела 16. Судске теме о којима би грађани хтели да се информишу

	%
Правила о доношењу одлука	13,3
Процедуре, права и обавезе, функционисање судства	9,6
О застарелости предмета, одуговлачи се, кад ће постати ефикаснији	8,9
О корупцији	8,9
Како се бирају судије	7,4
Закони, поштовање права	5,2
У којој мери се доносе правичне одлуке, колико су судије независне	4,4
Шта се све дешава у правосуђу	3,7
Реалан извештај о ефикасности судства	3,7
Зашто се не оглашавају судије када је то неопходно, ако су независни? Зашто нису независни?	3,7
Плате судија	3
Информације о правима (грађана учесника у споровима)	3
Зашто правда није једнака за све	3
Зашто је судија превише?	2,2
Истину о раду судија и судова	2,2
Како се запошљавају људи у судству	2,2
Више информација о Друштву судија Србије	2,2
Улога пороте	1,5
Како сменили судију који лоше ради свој посао	1,5
Остало	10,4
<i>Укупно</i>	<i>100</i>

Претходни преглед постављених питања, у случају да су испитаници добили информације, односно знања и прецизна тумачења пре нашег истраживања, вероватно би резултовао значајно другачијим, односно бољим резултатима на скали.

ОЧЕКИВАЊА ОД СУДСТВА

Испитаници су се изјашњавали и о томе да ли им је важније брза или правична одлука и, с тим у вези, сагледавањем положаја судија који судске одлуке доносе.

Занимљиво је да грађани, супротно вишегодишњем наметању наратива да је основни приоритет у судству повећање ефикасности, очекују да добију правичну судску одлуку и да не инсистирају на брзини њеног доношења.

Дакле, између брзине (ефикасности) и правичности, 82,7% испитаника бира правичност.

Овакав став потпуно је у сагласности и са ставом судија о истом питању.

Табела 17. Приоритети приликом доношења судске одлуке

	%
Да је одлука донета у року који је предвиђен процедуром по цену да није потпуно правична	16,7
Да је одлука донета ван рока који предвиђен процедуром, али да је правична	82,7

У табели 18 приказано је мишљење испитаника о висини плата судија основног суда. За истраживачки основ узето је да у судству ефективно ради око 2.510 судија³, од којих највише судија основних судова (1.300) и прекршајних судова (477), као и да је плата судије основног суда (138.543 динара или 1.175 евра).⁴

Да је судијска плата испод 1.000 евра (500-1.000) мисли 13,2% испитаника, док је одређени број испитаника висину судијске плате “сместио” реалније, између 1.001 и 1.500 евра (њих 34,8%). Имајући у виду да у оквиру ових 34,8% испитаника има и оних који сматрају да је судијска плата већа (1.500 евра) од оне коју судије заиста примају (1.175 евра), да 19,8% испитаника сматра да је судијска плата између 1.500 евра и 2.000 евра, а њих 12,9% да је већа и од 2.000 евра, може се извести закључак да највећи број испитаника сматра да је судијска плата већа од оне коју примају.

Табела 18. Процена висине плате судије основног суда

	%
Од 500 до 1000 евра	13,2
Од 1001 до 1500 евра	34,8
Од 1501 до 2000 евра	19,5
Преко 2000 евра	12,9
Не могу да проценим	17,2
Не желим да се изјасним	2,4

У склопу истраживања ставова испитаника о материјалном положају судија, у анкети је било и питање које мери став испитаника о адекватности судијске плате, узимајући у обзир посао који обављају. Према подацима из Табеле 19, нешто више од четири од десет испитаника је изнело став да судије имају одговарајућу плату за посао који раде. Једна четвртина испитаника не зна, односно не може да оцени да ли судије имају адекватну плату. Нешто мање од петине анкетираних (18,2%) сматра да су плате судија превисоке за посао који раде, док је шестина анкетираних супротног мишљења, тј. да су плате судија прениске за посао који раде.

Нажалост, одговори скоро 60% испитаника суштински иду за тим да судијама не треба повећати плату, јер су оне за посао који раде плаћене или превише (18,2%) или одговарајуће (41,7%).

³ Податак с краја 2022. године, који се није битно мењао ни 2023. године.

⁴ Податак са краја 2023. године. Просечна плата у Србији крајем 2023. године износила је 85.066 динара (720 евра), а минимална зарада 40.480 динара (343 евра).

Табела 19. Да ли судије имају адекватне плате за свој рад?

	%
Не, плате судија су превисоке за посао који раде	18,2
Да, судије имају одговарајућу плату за посао који раде	41,7
Не, плате судија су прениске за посао који раде	15,1
Не знам	24,5
Укупно	100,0

Грађани немају свест о томе да је плата судија не само материјална гаранција њихове независности већ и анти-коруптивно средство које је гаранција грађанима на остварење права на правично суђење. Управо због тога су високе плате важних функционера (судија Уставног суда, гувернера Народне банке, директора Агенције за спречавање корупције итд).

Последично, грађани немају свест ни о томе да је плата судија у Србији међу најнижима у Европи. Просечна годишња плата у Србији у 2020. години износила је 8.471 евра, а нето годишња плата судије 11.410 евра,⁵ док је однос нето годишње плате судије и просечне годишње плате (у наставку: ПГП) 1,9⁶. Ситуација је још јаснија када се плата посматра у реалним вредностима. Тако посматрано, мању просечну нето годишњу плату од судија у Србији (11.410 евра) имају судије у свега три европске државе: у Северној Македонији (10.981 евра), Молдавији (10.041 евра) и Грузији (9.540 евра).⁷ Притом не треба губити из вида да ниска просечна плата не забрањује, већ подразумева, да грађани остварују и додатне приходе, док је код судија случај сасвим другачији. Судијама је, због достојанства функције коју обављају и потребе да буду не само непристрасни већ и да одају утисак непристрасности, како би грађани имали право на правично суђење, забрањено да се баве додатним послом.⁸

Питање неодговарајућих плата судија је током деценија непрестано било потискивано. Та чињеница, као и турбулентне године током којих је спровођена тзв. реформа, а затим отклањане њене штетне последице (период након 2000. године, нарочито 2009/2012, па и касније), одговоран и захтеван посао,

⁵ Извештај Европске комисије за ефикасност правосуђа Савета Европе: Европски правосудни системи, Евалуциони циклус 2022 (подаци од 2020) (у даљем тексту: СЕПЕЖ Извештај): *European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2022 Evaluation cycle (2020 data), Part 1 Tables, graphs and analyses.*

⁶ Изнети подаци се односе на плате судија у судовима прве инстанце, што је методолошки приступ и упоредног истраживања које двогодишње обавља Сепеж за сваку од држава Савета Европе и неколико држава – посматрача. Судије у судовима прве инстанце, прецизније у основним и судовима за прекршаје чине укупно 69% свих судија у Србији.

Поменути СЕПЕЖ извештај, стр. 13. и 80. Податак да свега 11 држава (од 47 посматраних) има мањи однос нето годишње плате судије и просечне годишње плате од оног који је у Србији не би био тако узнемирујући када се не би знало да су то: 1 Немачка (са ПГП од 52.464 евра), 1,1 Монако (са ПГП од 43.889 евра), по 1,3 Француска (са ПГП од 34.495 евра) и Холандија (са ПГП од 62.700 евра), по 1,5 Луксембург (са ПГП од 63.015 евра) и Словенија (са ПГП од 22.300 евра), по 1,6 Аустрија (са ПГП од 35.072 евра), Белгија (са ПГП од 41.938 евра) и Финска (са ПГП од 43.140 евра), 1,7 Мађарска (са ПГП од 12.901 евра), 1,8 Италија (са ПГП од 31.233 евра). Очигледно је да је реч о знатно богатијим државама од Србије, због чега код њих мањи однос између судијске и просечне годишње зараде ни у ком случају не угрожава добар материјални положај њихових судија.

⁷ Посматрано у региону, судије у Србији имају другу најнижу нето плату у односу на 47 држава чланица Савета Европе, јер су плате њихових колега: 25.285 евра у Румунији, 2.491 евра у Бугарској, 20.568 евра у Словенији, 17.790 евра у Хрватској, 16.776 евра у Албанији, 16.268 евра у БиХ, 15.534 евра у Мађарској и 12.216 у Црној Гори.

⁸ На лошу материјалну ситуацију и проблеме које она последично може да проузрокује указује и Венецијанска комисија у поменутиим мишљењима ЦДЛ-АД(2022)030 од 21/22. октобра 2022 (ставови 12-14, 35, 36, 90) и ЦДЛ-АД(2022)043 од 19. децембра 2022. године (став 52).

прекомерна оптерећеност и лош материјални положај учинили су судство неатрактивним за младе особе - правнике, коју своју будућност не виде у њему. Због тога у судству већ готово две деценије „тиња“ проблем недостатка „подмлатка“.

Оно због чега би грађани и цела држава требало да се забрину јесте то што плату приближну минималној прима око трећине запослених у судству (од 10.660 колико их је било 2022. године), што се у судству запатио рад на одређено време, који се продужава у недоглед, па и дуже од деценију и што се уобичајио волонтерски (неплаћени) рад, и то не само запослених без факултета, већ и свршених правника, па и оних са положеним правосудним испитом и што ће у наредних десетак година у пензију отићи преко 60% садашњих судија (скоро њих 1.700) због чега ће у том изузетно кратком времену бити потребно изабрати практично исто толико младих судија, а кандидата неће бити јер већина најспособнијих одлази из судства. Пошто је очигледно да су плате судија у Србији забрињавајуће ниске, за селекцију стручног кадра из кога ће се бирати судије, неопходно је рад у судству учинити привлачним, и то најпре повећањем плата.

ЗАКЉУЧЦИ ИСТРАЖИВАЊА

1. Познавање судства и извори информисања

1.1. Грађани недовољно разумеју како функционише судство као једна од три гране државне власти. Њих скоро:

- 70% не познаје своја права у судским поступцима (43% уопште, 26,1% делимично),
- 80% не зна како суд функционише (57,4% уопште, 21,5% делимично) и
- око 80% не зна права и обавезе јавних функционера (61,6% уопште, 19,5% делимично) и јавних личности и медија (57,3% уопште, 21,3% делимично) у односу према суду,

при чему се одговори значајно разликују зависно од занимања, образовања и сектора у којем раде испитаници.

1.2. Грађани су већински незаинтересовани да сазнају више о судству – то би желело свега 13,3% грађана.

1.3. Виђење судства првенствено се формира на основу:

- неформалних извора – у скоро $\frac{3}{4}$ случајева (по 17,7% од адвоката и других грађана, 14,3% преко социјалних мрежа, 11,1% од запослених у судству, 8,2% од учесника судских поступака, 5,8% од судија),
- 7,9% преко ТВ са националним покривањем и Н1 и Нова С (РТС 3,6%, Н1 1,5%, Нова С 1%)
- 3,6% из дневних новина.

1.4. Мишљење грађана о судству варира у зависности од извора из којих се о судству информишу:

- изразито негативно мишљење о судству имају грађани који се о судству информишу преко медија: Н1 (81,8 % негативно, 6,1% позитивно), Нова С (72,7% негативно, нема оних који мисле позитивно), Недељник (66,7% негативно, нема оних који мисле позитивно), Данас (72,7% негативно, нема оних који мисле позитивно)
- значајно позитивније мишљење о судству имају грађани који се о судству информишу преко ТВ Пинк (46,7% позитивно, 6,7% негативно), док
- избалансираније ставове о судству имају грађани који прате РТС (њих 29,5% има позитивно, а 30,8% негативно мишљење).

1.5. Скоро непостојеће информисање о судству, односно о начину његовог функционисања у циљу подизања свести грађана о њиховим правима и значају правне државе, указује на закључак да су судови и даље нетранспарентни, као и да су медији, а нарочито јавни медијски сервиси подбацили у својој улози прописаној законом - да образују и објављују садржаје који су од јавног интереса за грађане, а који за циљ имају остваривање људских права и слобода, размену идеја и мишљења, неговање вредности демократског друштва и унапређивање толеранције, разумевања и правне културе.

2. Перцепција о судству и искуство са судом

- 2.1. Више од две трећине грађана (70,8%) није имало никакво искуства са судом.
- 2.2. Иако је искуство са судом имало свега 25% грађана, слику о судству креира и 70% грађана који нису имали никакво искуство са судом.
- 2.3. Од грађана који нису имали никакво искуство са судом, њих готово 40% има негативно виђење судства.
- 2.4. Негативан став према судству има 42,85% грађана који су добили све или већину судских поступака.
- 2.5. Боље мишљење о судству имају они грађани који су све поступке изгубили од оних који у судском поступку никада нису ни учествовали, јер о судству позитивно мисли 22,2% грађана који су изгубили све поступке и 16,9% грађана који у судском поступку никада нису ни учествовали.
- 2.6. Ипак, иако медији о судству извештавају мало или нимало, а поједини само у негативном контексту, о судству нема негативан став више од половине грађана (58,4%).
- 2.7. Не постоји узрочно-последична веза између искуства са судом и успеха у поступку, с једне и виђења стања у судству, с друге стране.

3. Перцепција корупције у судству

- 3.1. Да у судству постоји корупција, у мањој или већој мери, сматра 79,1% грађана.
- 3.2. Грађани који нису успели у судским поступцима сматрају да је корупција у судству мање присутна (њих 44,4% сматра да корупција постоји у великој мери или осредње) од грађана који су у судским поступцима успели (њих 59,2% сматра да корупција постоји у великој мери или осредње).
- 3.3. Грађани који наводе да су, лично или преко посредника у корупцији успели (њих 8,5%) сматрају да је корупција у судству мање присутна (од њих 54,1% мисли да корупција постоји у великој мери или осредње) од грађана који су покушали али у корупцији нису успели (њих 12,5%), јер од њих 93,6% мисли да корупција постоји у великој мери или осредње.
- 3.4. Не постоји узрочно-последична веза између искуства са судством, успеха у поступку и вербализоване коруптивне праксе, с једне, и перцепције корупције у судству, с друге стране.
- 3.5. Из наведеног (да више од 2/3 грађана није имало искуства са судом; да не постоји корелација између искуства са судом, успеха у поступку и коруптивне праксе, с једне стране и перцепције судства и корупције у судству, с друге стране) произлази закључак да је за перцепцију о судству од одлучног значаја оно што о судству у јавности говоре политичари и јавне личности и извештавају медији.

4. Очекивања грађана од судства

- 4.1. Грађани од судства очекују да добар судија донесе добру одлуку (82,7%), док свега њих 16,7% даје приоритет брзини над правичношћу.

4.2. Да би се испунила и одржавала таква очекивања грађана, неопходно је судству обезбедити одговарајуће услове, пошто је чињеница:

- да плату приближну минималној прима око трећине запослених у судству;
- да судије у Србији имају најнижу плату у региону, поред судија из Северне Македоније, и међу четири најниже у Европи;
- да велики број запослених у судству ради на одређено време у дугом временском периоду;
- да се у судству усталио волонтерски (неплаћени) рад не само запослених без факултета, већ и свршених правника, па и оних са положеним правосудним испитом;
- да не постоји мотивација младих, нарочито правника, да се трајно запошљавају у судству;
- да ће у наредној деценији у пензију отићи преко 60% садашњих судија (њих скоро 1.700);
- да је неопходно привући најбоље младе правнике, међу којима би се селектирале судије;
- да без унапређења услова рада, положаја и бољих плата у судству неће бити могуће изабрати најквалитетније правнике за судије.

ПРЕПОРУКЕ

Неопходно је да судство усвоји што је могуће више транспарентан и проактиван начин рада и комуникације са јавношћу, уз поштовање интегритета процеса суђења и права на приватност учесника у поступку.

Неопходно је да политичке власти благовремено обезбеде одговарајуће системске услове за „судску смену генерација“ у наредној деценији којима ће судство учинити атрактивним стручном особљу и способним младим правницима, како би нове судије биле изабране позитивном селекцијом.

Оно што о судству јавно говоре политичари и јавне личности и о чему извештавају медији треба да почива на свести о одговорности за јавно изговорено и на разумевању улоге судства и начина на који оно функционише у систему поделе власти у демократској правној држави.

Потребно је продубљивати познавање судства међу свим грађанима квалитетним, редовним и систематским извештавањем и бављењем свим темама у вези са судством. То значи да би медији, а нарочито јавни сервиси, требало да преузму своју улогу и информисању о судству посвете дужну пажњу (праве редовне, најмање недељне, тематске прилоге на разне теме и дебатне емисије, па чак и филмове и серије).

О улози судства у функционисању демократског друштва потребно је подучавати младе од најранијег детињства, на узрасту примерен начин.⁹

⁹ Наведене препоруке нису коначне, већ ће бити формулисане на крају пројекта, за завршетком рада са фокус групама.

Анекс 1 - Број испитаника по локалној самоуправи

	N	%
Крагујевац	57	5,7
Чачак	37	3,7
Смедерево	35	3,5
Нови Сад	99	9,9
Суботица	41	4,1
Пожаревац	20	2,0
Београд	173	17,7
Ниш	68	6,8
Сомбор	16	1,6
Зрењанин	36	3,6
Шабац	37	3,7
Лазаревац	10	1,0
Обреновац	10	1,0
Ваљево	29	2,9
Крушевац	41	4,1
Ужице	25	2,5
Зајечар	20	2,0
Панчево	40	4,0
Вршац	16	1,6
Сремска Митровица	24	2,4
Београд - Палилула	20	2,0
Нови Пазар	32	3,2
Лесковац	61	6,1
Београд - Младеновац	10	1,0
Београд - Барајево	20	2,0
Јагодина	23	2,3
Укупно	1000	100

Анекс 2 – Тестирање скале “Правне (не)информисаности и (не)знања грађана о судству ”

Како би се утврдио истраживачки квалитет Скале извршено је тестирање њене поузданости, пошто се ради о Скали која је креирана за потребе овог истраживања те је први пут коришћена у једном истраживању. За тестирање поузданости Скале коришћен је Кромбахов коефицијент алфа, чија

вредност мора бити већа од 0,7 како би за неку скалу могло да се тврди да је поуздана. Вредност Кронбаховог тест за ову седмочлану Скалу ставова износи 0,913 (Табела 1).

Анекс 2 - Табела 1. Кронбахов тест поузданости

<i>Cronbach's Alpha</i>	Број ставова
0,913	7

У табели Међуставке матрице корелације (*Inter-Item Correlation Matrix*) где бројеви показују степен корелације сваке ставке са укупним резултатом скале, износ вредности не сме бити мањи од 0,3. Имајући у виду да су све вредности у Табели 2 изнад 0,3 ова врста анализе показује адекватну поузданост скале која је креирана за потребе овог истраживања.

Анекс 2 - Табела 2. Међуставка матрица корелације (*Inter-Item Correlation Matrix*)

	Познајете Ваша права и обавезе као учесник у судском процесу	Познајете права и обавезе медија при извештавању о судским процесима	Познајете права и обавезе јавних функционера по питању права на коментаре током судских процеса	Познајете процедуру доношења судске одлуке	Знате како се доноси одлука о напредовању судија	Знате шта је улога/функ ција Високи савет судства	Знате како се бирају чланови Високог савета судства
Познајете Ваша права и обавезе као учесник у судском процесу	1,000	0,637	0,575	0,616	0,484	0,479	0,448
Познајете права и обавезе медија при извештавању о судским процесима	0,637	1,000	0,741	0,625	0,579	0,561	0,526
Познајете права и обавезе јавних функционера по питању права на коментаре током судских процеса	0,575	0,741	1,000	0,678	0,583	0,591	0,560
Познајете процедуру доношења судске одлуке	0,616	0,625	0,678	1,000	0,660	0,585	0,532
Знате како се доноси одлука о напредовању судија	0,484	0,579	0,583	0,660	1,000	0,721	0,657
Знате шта је улога/функција Високи савет судства	0,479	0,561	0,591	0,585	0,721	1,000	0,819
Знате како се бирају чланови Високог савета судства	0,448	0,526	0,560	0,532	0,657	0,819	1,000